

УДК 159.964.21

Н. П. Микитенко

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ КОНСТРУКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У РАННІЙ ЗРІЛОСТІ

Стаття присвячується вивченню питань психологічної сутності конструктивного вирішення конфліктів у ранній зрілості. Розглянуто функції конструктивного конфлікту та шляхи його вирішення.

Ключові слова: *конфлікт, конструктивне вирішення конфлікту, рання зрілість.*

Актуальність роботи. Дослідженням проблеми конфлікту займається велика кількість наукових течій і, оскільки кожна наукова концепція і кожен науковець, зокрема, прагнуть накласти свій відбиток на вивчення проблеми. В контексті нашого дослідження вивчення психологічної сутності вирішення конфліктів особистості раннього зрілого віку є проблемою актуальною [Анцупов, 2000].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічний підхід до аналізу проблеми конфлікту характеризується перевагою особистісно центрованих моделей (теоретико-терапевтичні моделі З.Фрейда, Л.Франкла тощо, експериментальні моделі О.Лурії, А.Сегрера, М.Арайза, практико-терапевтичні моделі Е.Берна тощо. Відмітимо, що в психології й соціальній психології відбувається зсув акцентів дослідження від поняття «конфлікт» до поняття «агресія», що відбито, наприклад, у роботах С.Завражина, Т.Рум'янцевої, О.Осницького, Н.Міллера, Дж.Долларда, Л.Фестінгера, З.Фрейда, К.Лоренца, М.Шерифа тощо, досліджуються механізми й можливості соціалізації агресивності. Деякі автори розглядають значеннєву пару «агресія-цінності» (наприклад, Е.Фромм у роботі «Анатомія людської деструктивності», Д.Креч, Р.Кратчфілд і Н.Лівсон у роботі «Моральність, агресія, справедливість», В.Холлічер у роботі «Людина й агресія», К.Лоренц у роботах «Агресія (так зване «зло»)», «Убування людського» тощо).

Метою статті є уточнення психологічної сутності конструктивного вирішення конфліктів у ранній зрілості.

Виклад основного матеріалу. Конфліктність притаманна кожній людині. Вона є природним та обов'язковим компонентом активної діяльності

людини. Водночас, залежно від того з якою періодичністю проявляється таке емоційне реагування, науковцями вона розглядається як готовність до конфлікту (конфліктна особистість) та як стійка психологічна властивість (конфліктність) [Пов'якель, 2009]. Незалежно від цього конфліктність має певні прояви на психологічному та фізіологічному рівнях.

Той факт, що інтереси, бажання і потреби всіх людей різні, часто призводить до конфліктних ситуацій. Але якщо конфлікти розглядати як «виклик, що вимагає творчого виходу на новий рівень відносин, конструктивного подолання кризи і отримання нових життєвих можливостей» [Анцупов, 2000], то конструктивне вирішення конфліктів є своєрідним стимулом подальшого розвитку особистості в майбутньому.

Кожній людині певною мірою приманні прояви конфліктної поведінки, що забезпечують її достатню підготовку до діяльності у новій або кризовій ситуації. Л.О. Петровська визначає конфліктну поведінку через дії, спрямовані на те, щоб опосередковано чи безпосередньо блокувати досягнення протилежною стороною своєї мети, наміру, тощо. І.Б. Омелаєнко визначає конфліктну поведінку як форму адаптивної активності, спрямованої на збереження цілісності індивіда в природному та соціальному оточенні. Конфліктність особистості є передумовою конфліктної поведінки. Він співвідносить конфліктну поведінку з: відповідною формою активності суб'єкта: діяльністю, реагуванням, поведінкою, спілкуванням; суміжними з конфліктом станами: стресом, фрустрацією, тривогою тощо [Пов'якель, 2009].

Ф.М. Бородкін, М.М. Коряк, розглядаючи конфліктність особистості, зазначали, що усі люди у своїй реальній поведінці конфліктні у тій чи іншій мірі. Автори виділяють ситуативну і перманентну конфліктність особистості. Так, для особистостей із ситуативною конфліктністю конфлікт – не риса характеру, а наслідок конкретної ситуації, їх готовність в окремих випадках піти на конфлікт викликається відсутністю іншого виходу із ситуації, яка склалася [Конструктивное..., 1999]. Особистості із перманентною конфліктністю – це індивіди, для яких конфліктність – постійна риса характеру. Автори пов'язують перманентну конфліктність із акцентуацією характеру та виділяють відповідні їй види.

Деякі автори стверджують, що одним з індикаторів кризи ідентичності є конфлікт, який переживається в суб'єктивному досвіді людини. Конфлікт може бути джерелом розвитку особистості, визначати її конструктивний або

деструктивний життєвий сценарій (А. Адлер, К. Левін, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм, К. Хорні, К. Юнг та ін.). Зріла ідентичність усуває почуття загубленості, невпевненості, незахищеності, непоінформованості, стреси, конфлікти, сумніви щодо правильного чи неправильного вибору поведінки, зберігає нормальний стан свідомості в умовах трансформації сучасного суспільства (М.Й. Боришевський, Ф.Є. Василюк, Н.В. Грішина, С.Д. Максименко, Н.В. Скотна, Н.І. Пов'якель, Н.В. Чепелева та ін.).

На стадії ранньої зрілості, що триває, згідно Е. Еріксону, приблизно від 20 до 25 років, основною проблемою людини є пошук свого місця в міжособистісних відносинах між полюсами інтимності – ізоляції [Еріксон, 1996]. Конфлікти відіграють найважливішу роль у теорії Еріксона, але вони означають «не погрозу катастрофи, а поворотний пункт і тим самим онтогенетичним джерелом як сили, так і недостатньої адаптації». Криза в Е.Еріксона містить і позитивний, і негативний компонент, і питання полягає не в уникненні конфліктів, а в адекватному, конструктивному вирішенні криз, що цілком відповідає сучасному загально-гуманітарному відношенню до конфліктів. Таким чином, тема конфлікту здобуває інше звучання, конфлікти починають нести позитивний заряд і стають найважливішими моментами розвитку [Еріксон, 1996].

Згідно з класичним психоаналізом, конфлікти, що не знайшли вирішення в дитинстві, можуть привести до проблем і патології поведінки в зрілих літах. Успішна життєва модель припускає ослаблення або зм'якшення конфліктів особистості, чому сприяє і процес соціалізації з розробленими механізмами освіти і виховання, спрямованими на засвоєння культурних стандартів, норм, зразків і т.д. [Фрейд, 1993]

Однак уже в Е. Еріксона ми знаходимо дані, що людина здатна переборювати труднощі психо-соціального характеру, більш того, те, як людина справляється зі своїми труднощами, стає ключовим фактором у його розумінні життя [Еріксон, 1996]. Відповідно до такої позиції кожна психологічна криза – це не погроза катастрофи, а скоріше виклик, що потенційно веде людину до особистісного росту, збільшенню його зрілості та адаптивності. Автор вважає, що результати перших чотирьох стадій розвитку практично повністю детерміновані впливом соціуму, а вирішення конфліктів на більш пізніх вікових етапах стає усе більше залежним від внутрішніх факторів [Еріксон, 1996].

Ця ідея підтримується й розвивається сучасною психологією. Так, один із класиків гуманістичної психології Р. Мей вважає, що гранична цілісність людської особистості не тільки неможлива, але й небажана; ціль - не абсолютна гармонія й не застій, до якого могло б привести повне усунення конфліктів, а творче перетворення деструктивних конфліктів у конструктивні [Шаблінський, 2003].

Слід відмити, що для підвищення конфліктності не достатньо лише негативного впливу соціального середовища. Не менш значущим фактором у цій зміні виступають внутрішні, тобто психологічні, чинники особистості.

У якості внутрішніх чинників особистості можуть виступати індивідуальні характеристики особистості. Саме вони відображають схильність індивіда до конфліктів та передбачають наявність у нього тенденції до сприйняття широкого спектру ситуацій як проблемних та загрозливих при цьому, відповідаючи на них певною конфліктною реакцією. Вони зумовлені специфікою процесів, що відбуваються у психіці людини в ході її взаємодії з іншими людьми та оточуючим середовищем [Анцупов, 2000; Гірник, 2003].

У сучасній конфліктології став традиційним завершальний етап у динаміці конфлікту називати «вирішення конфлікту». У широкому змісті варто говорити про завершення, що полягає в закінченні конфлікту з будь-яких причин. Вирішення, поряд з урегулюванням, загасанням, усуненням і переростанням в інший конфлікт є формою завершення конфлікту [Гришина, 2008].

На думку американського конфліктолога М. Дойча, основним критерієм вирішення конфлікту є задоволеність сторін його результатами. Відомий вітчизняний конфліктолог А.Я. Анцупов критеріями конструктивного вирішення конфлікту вважає ступінь вирішення протиріччя, що лежить в основі конфлікту та перемогу в ньому правого опонента. Важливо, щоб при вирішенні конфлікту було знайдене рішення проблеми, через яку він виник. Чим повніше вирішене протиріччя, тим більше шансів для нормалізації відносин між учасниками, менша ймовірність переростання конфлікту в нове протиборство [Анцупов, 2000].

У конфліктології поняття конструктивності пов'язано з конфліктом та його функціями. Конфлікт вважається конструктивним, якщо він позитивно впливає на структуру, динаміку і результативність соціально-психологічних процесів, є джерелом самовдосконалення та саморозвитку особистості [Анцупов, 2000].

Однією з найважливіших функцій конструктивного конфлікту є те, що він сприяє еволюції міжособистісних стосунків індивідів та створює умови для їх особистісного зростання. Плодотворний вплив конструктивного конфлікту на розвиток особистості та колективу підкреслюється багатьма дослідниками: Н.В. Гришиною, Ю.Г. Запрудським, Е.Х. Еріксоном, Дж.П. Ледерахом, Л.О. Петровською, Н.В. Самсоною, Б.І. Хасаном, О.Є. Єфімовою та ін.

Конструктивна взаємодія як форма міжособистісної взаємодії, що зумовлює розвиток конфлікту та його результат, характеризується наступними особливостями: мотивацією на вирішення конфлікту із збереженням стосунків, неупередженим та толерантним ставленням до опонента, сприйняттям його як рівноправного партнера, співробітництвом та співтворчістю у процесі пошуку взаємовигідного рішення, здатністю плодотворно впливати на партнера [Пов'якель, 2009]. У ситуації конфлікту конструктивна взаємодія виконує ряд важливих функцій: регулятивну, продуктивну, розвиваючу. Регулятивна функція полягає в тому, що конструктивна взаємодія перешкоджає розвитку деструктивних процесів, визначає спосіб вирішення конфлікту; продуктивна функція передбачає ефективну співпрацю з орієнтацією на досягнення домовленості; розвиваюча функція виявляється у створенні умов для переосмислення життєвих принципів та позицій, у можливості змінити наше уявлення про себе і партнера, еволюції міжособистісних стосунків і, як результат, особистісного зростання індивідів.

Американський дослідник Д. Дж. Кенері вважає, що для успішного вирішення конфлікту необхідно застосовувати інтегративну стратегію. На основі інтегративної стратегії, що включає методи співробітництва і компромісу, реалізується прийнятна і ефективна поведінка у ситуації конфлікту [Пов'якель, 2009].

Співробітництво вважається найбільш ефективною стратегією поводження в конфлікті. Воно передбачає спрямованість опонентів на конструктивне обговорення проблеми, розгляд іншої сторони не як супротивника, а як союзника в пошуку рішення.

Доцільно виділити конструктивний початок у поводженні або навіть у намірах опонента. Не буває абсолютно поганих або абсолютно гарних людей або соціальних груп. У кожному є щось позитивне, на нього й необхідно опертися при дозволі конфлікту. Акцентування уваги на другорядних

питаннях, турбота тільки про свої інтереси знижують шанси конструктивного вирішення проблеми [Пов'якель, 2009].

Отже, критеріями конструктивного вирішення конфлікту є [Пов'якель, 2009]:

- ступінь вирішення протиріччя, що лежить в основі конфлікту,
- перемога в конфлікті правого опонента.

Проблема виявлення причин виникнення конфліктів займає ключове місце в пошуку шляхів їхнього попередження та конструктивного вирішення. Без знання причин виникнення конфліктів важко розраховувати на їх ефективне регулювання.

Серед умов конструктивного вирішення конфлікту виділяють: припинення конфліктної взаємодії, пошук загального з метою та інтересами; зниження негативних емоцій опонента; об'єктивне обговорення проблеми; облік статусів (посадового положення) один одного; вибір оптимальної стратегії вирішення конфлікту.

На думку С. М. Ємельянова, конструктивному вирішенню конфлікту сприяє використання технологій ефективного спілкування та раціональної поведінки сторін. Технологія ефективного спілкування передбачає такі способи, прийоми та засоби спілкування, завдяки яким досягається взаєморозуміння та взаємна емпатія партнерів по спілкуванню.

Конструктивне «діалогічне» спілкування в процесі взаємодії створює передумови для невимушеного, відкритого, доброзичливого спілкування, у результаті якого розкривається індивідуальність і соціальний потенціал кожної людини (Г. М. Андреева, А. А. Бодальов, Л. М. Колпакова та ін.).

Розглянемо дане питання з позиції конструктивних функцій конфлікту, відзначених А.Я. Анцуповим і А. І. Шипіловим [Анцупов, 2000; Шаблінський, 2003]. До них ставляться: функції стосовно основних учасників конфлікту; функції стосовно соціуму.

Перша група функцій включає: повне або часткове усунення протиріччя, що виникає при конфліктній взаємодії; більше глибоку оцінку індивідуально-психологічних особливостей людей, що беруть участь у конфлікті (їх ціннісних орієнтацій; відносної сили мотивів, спрямованих на діяльність на себе або на взаємини; стійкості до стресових ситуацій); ослаблення психічної напруженості; придбання соціального досвіду рішення важких життєвих ситуацій за рахунок розвитку особистості й міжособистісних відносин у конфлікті; поліпшення якості індивідуальної

діяльності; зміцнення власного авторитету; формування активної позиції особистості у взаємодії з навколишніми, її становлення, самоствердження, соціалізацію.

Друга група функцій включає: активізацію соціального життя; виявлення невіршених проблем у діяльності; актуалізацію гуманістичних цінностей; створення нових сприятливих умов адаптації людини в соціумі; внутрішньогрупове зімкнення; ефективний пошук продуктивних рішень проблем; оптимізацію міжособистісних відносин.

Неважко помітити, що конструктивні функції конфлікту належною мірою забезпечують розвиток духовно-моральної сфери свідомості учасників взаємодії, почуття відповідальності не тільки за себе, але й за інші, сприяють формуванню толерантності.

Конструктивний вплив, на думку Є. В. Сидоренка [Сидоренко, 1997], повинен відповідати трьом критеріям: 1) не бути руйнівним для особистостей і їх стосунків; 2) бути психологічно коректним; 3) задовольняти потреби обох сторін. Психологічний вплив є коректним якщо він відбувається з урахуванням психологічних особливостей партнера й існуючої ситуації та використанням правильних психологічних прийомів впливу. Серед різноманітних видів психологічного впливу найбільш конструктивним є переконання.

Переконання вважається конструктивним якщо відповідає наступним умовам: а) ініціатор впливу повинен чітко усвідомлювати свою мету і висловлювати її відверто; б) необхідно отримати згоду партнера вислухати ваші аргументи. Серед ефективних тактик аргументації виділяють: пред'явлення аргументів, розгортання аргументації, метод позитивних відповідей [Еріксон, 1996]. Щоб конструктивно подолати конфлікт, важливо пам'ятати [Пов'якель, 2009]:

- як сприйняти відмінності в думках, поглядах і переконаннях, щоб при цьому не образити ні себе, ні інших;

- яке значення має комунікація для спільного життя людей і як вона впливає на розвиток особистості у ранній зрілості;

- що ми думаємо про тих, хто оточує нас, впливає на нашу поведінку;

- що спільне життя може бути спокійним, якщо суперечності розглядаються не як загроза, а як збагачення особи і можливість розвитку та зростання;

- чи сприймаємо ми конфлікти як стимул до обдумування і чи можемо використовувати їх для поглиблення наших відносин.

Є чотири типи поведінки, що сприяють конструктивному вирішенню конфлікту [Пов'якель, 2009]:

- подолати страх перед конфліктами;
- зрозуміти конфлікт;
- визнати інтереси інших;
- шукати згоди

Таким чином, конфліктність як психологічна властивість особистості молоді особи, що супроводжується певними психологічними та фізіологічними змінами у функціонуванні її особистості здійснює деструктивний вплив на професійне і особистісне зростання у професійній діяльності. Знання психологічної сутності конфліктності як особистісної властивості та її проявів у міжособистісній взаємодії є необхідною складовою профілактики та вирішення конфліктів, зокрема, конфліктів у ранньому зрілому віці.

Висновки. Хоча конфлікти сприймаються як неприємна річ, все-таки існує думка, що зіткнення з точкою зору і потребами іншої людини необхідні для розширення кругозору, розвитку особи і можливостей подальшого зростання. Конфлікти потрібно розглядати як складову частину повсякденного життя і вирішувати їх на основі співпраці, без застосування сили, з урахуванням інтересів партнера.

Конфлікт конструктивний, якщо він відкриває для всіх гостру проблему; приводить до зіткнення з реальною проблемою; розширює залучення співробітників у вирішенні проблем; викликає реальне спілкування; дає вихід емоціям, що скопилися, тривогам, стресу; допомагає визнанню взаємозалежності та зміцненню єдності; допомагає вдосконалюватися та використати отримані знання й досвід. Однак, слід пам'ятати, що попередити конфлікти набагато легше, ніж конструктивно вирішити їх.

Д ж е р е л а

Анцупов А.Я., Шитлов А.И. Конфликтология. – Москва : ЮНИТИ, 2000.

Гірник А.Б. Конфлікти: структура, ескаляція, залагодження. – Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003.

Гришина Н.В. Психология конфликта. – Санкт-Петербург : Питер, 2008.

Конструктивное разрешение конфликтов / Под ред. Васильевой В.И. – Москва : 1999.

Пов'якель Н. І. Основи психології конфлікту. – Київ : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2009.

Сидоренко Е.В. Личностное влияние и противостояние чужому влиянию // Психологические проблемы самореализации личности. – Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1997. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.psycheya.ru/lib/ppsl_3.html.

Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы. – Москва : Педагогика-Пресс, 1993.

Фурса О.О. Психологія конфлікту. – Київ : МІХМД, 2008.

Хорни К. Наши внутренние конфликты. Конструктивная теория невроза. – Санкт-Петербург: Лань, 1997.

Шаблінський І. Конструктивна взаємодія (в контексті соціологічних поглядів П. Сорокіна) // Політичний менеджмент – 2003. – №3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=17&c=157>

Шейнов В.П. Конфликты в нашей жизни и их разрешение. – Минск : Амалфея, 1996.

Эриксон Э. Детство и общество. – Санкт-Петербург: Университетская книга, 1996.

Berkowitz L. Aggressio: Its causes, consequences, and control. – New York: McGraw-Hill, 1993.

McDougall W. Introduction to Social Psychology. – Boston, MA: John W. Luce and Company, 1926.

Miller N.E., Dollard J. Social Learning and Imitation // New Haven. – Yale University Press, 1941.

Rapoport A. The origins of violence: Approaches to the study of conflict. – New York : Paragon House, 1989.

Tajfel H., Turner J. C. An integrative theory of intergroup conflict // The social psychology of intergroup relations. – Montrey, Calif., 1979.

N. Mykytenko. Psychological essence constructive conflict resolution in early adulthood.

Article is devoted to studying of questions of psychological essence of the constructive decision of conflicts in an early maturity. Functions of the constructive conflict and a way of its decision are considered.

Keywords: *the conflict, the constructive decision of the conflict, an early maturity.*